

Система озер Шагани-Алібей-Бурнас

Імена та адреси укладачів інформаційного листа рамсарського ВБУ:

Стеценко Микола Пилипович, перший заступник начальника державної служби заповідної справи, Мінприроди України, вул. Урицького, 35, м. Київ, 01601, тел.: (044) 451 5904, E-mail: parks@parks.freenet.kiev.ua;

Костюшин Василь Анатолійович, к.б.н., координатор Чорноморської програми Ветландс Інтернешнл, вул. Комінтерну, 1, Київ, 01032, тел.: (044) 256 4862, e-mail: kv@wetl.kiev.ua.

Дата підготовки опису: 1 грудня 2003 р.

Географічні координати: 45°48' пн. ш., 30°00' сх. д.

Розташування: Північно-західне Причорномор'я, Татарбунарський р-н, Одеська обл. Озеро Бурнас знаходиться поруч з м. Тузли, оз. Алібей – за 10 км, а оз. Шагани – за 24 км південно-західніше від міста. Найближче рамсарське угіддя – озеро Сасик. Інші гідрологічно пов'язані ВБУ: Чорне море, малі річки у верхній частині лиманів.

Висота над рівнем моря: мінімальна – 0,5 м, максимальна – 2,4 м

Площа: 19000 га

Короткий опис: Озера Шагани, Алібей та Бурнас (або Тузлівська група лиманів) є мілководними причорноморськими лиманами напівзакритого типу у пониззях невеликих річок. Угіддя має велике значення як місце гніздування, зимівлі та зупинки під час сезонних міграцій великої кількості водно-болотних птахів.

Рамсарські критерії: 1, 2, 3, 4, 5, 6.

Обґрунтування рамсарських критеріїв:

- (1) Виконує важливу роль у природному функціонуванні та взаємодії прибережних екосистем Чорного моря.
- (2) Місце перебування ряду видів з Червоної книги України та Європейського Червоного списку.
- (3) Має велике значення для підтримання біологічного різноманіття регіону; тут регулярно перебуває велика кількість качок, гусей, куликів, які є індикаторами екологічного стану угіддя.
- (4) Забезпечує умови гніздування та зимівлі багатьох видів птахів водно-болотного комплексу, зокрема і тих, що є рідкісними та охороняються.
- (5) Гніздиться близько 1 тис. пар водно-болотних птахів і до 120 тис. особин утворюють сезонні скупчення.
- (6) Тут зимує більше 1% європейської гніздової популяції казарки червоноволої *Rufibrenta ruficollis*.

Фізичні особливості ВБУ: Морське узбережжя являє собою піщано-черепашковий бар. Континентальні береги урвисті. Тут є острови та півострови. Верхів'я озер мілководні з низинними берегами. Клімат помірно континентальний з короткою теплою зимою та довгим спекотним літом. Річна кількість опадів становить 300-400 мм, випаровування – 800-900 мм. Інколи взимку озера вкриваються кригою, але не довше, ніж на місяць. Гідрохімічний режим приморської частини майже морський, а у верхів'ях відчувається ефект опріснення від річок, що впадають в озера. Головним фактором, який визначає характер флори та фауни угіддя, є солоність води.

Фізичні особливості водозбірної території: Озера Шагани, Алібей та Бурнас мають спільну акваторію, відокремлену від моря довгою вузькою піщаною косою. Площа водозбору оз. Шагани – 278,8 км², об'єм – 1019 млн. м³, площа водної поверхні – 78,4 км², довжина – 11 км, найбільша ширина – 10 км, середня глибина – 1,3 м, максимальна – 2,3 м. Площа водозбору оз. Алібей – 1300 км², об'єм – 127,7 млн. м³, площа водної поверхні – 101,4 км², довжина – 18 км, найбільша ширина – 8 км, середня глибина – 1,2 м, максимальна – 2,5 м. Площа водозбору оз. Бурнас – 649 км², об'єм – 31,9 млн. м³, площа водної поверхні – 26,9 км², довжина – 9,6 км, найбільша ширина – 3,2 км, середня глибина – 1 м, максимальна глибина – 1,5 м.

Тип ВБУ: J

Екологічні особливості: Переважають угруповання відкритої води та галофітніценози, де зростають бульбокомиш морський *Bolboschoenus maritimus*, кермек південнобузький *Limonium hupanicum*, кермек напівкущовий *L. suffruticosum*, очерет звичайний *Phragmites australis*, рдесник гребінчастий *Potamogeton pectinatus*, рупія морська *Ruppia maritima*, солонець європейський *Salicornia europaea*, курай содовий *Salsola soda*, содник простертий *Suaeda prostrata* та камка морська *Zostera marina*. Серед характерних видів водних рослин можна також вказати камку малу *Zostera noltii*, цанікелію велику *Zannichelia major*, а також водорості червоні *Ceramium tenuissimum* та зелені (*Enteromorpha intestinalis*, *Ulva lactuca*) тощо.

Цінна флора: Відмічено один вид з Червоної книги України – еремогоне головчата *Eremogone cephalotes* (I категорія).

Цінна фауна:

Ссавці: нориця звичайна *Microtus arvalis*, ховрах крапчастий *Citellus suslicus*, заєць сирій *Lepus europaeus*, кріт європейський *Talpa europaea*, кабан *Sus scrofa*, борсук звичайний *Meles meles*, норка європейська *Mustela lutreola*, тхір лісовий *M. putorius*, собака єнотоподібний *Nyctereutes procyonoides*, лисиця звичайна *Vulpes vulpes*.

Птахи. Загальна чисельність птахів, що гніздяться в межах угіддя, становить близько 1 тис. пар. Основними місцями гніздування є засолені луки, що утворилися під впливом опріснення заплавлених біотопів у верхів'ях озер. Найчисленнішими серед птахів, що гніздяться, є крячки рябодзьобий *Sterna sandvicensis* (7,4 тис. пар), річковий *S. hirundo* (1,8 тис. пар) і малий *S. albifrons* (70 пар), мартин жовтоногий *Larus cachinnans* (960 пар), шилодзьобка *Recurvirostra avosetta* (284 пари). На лиманах Тузлівської групи відмічено такі види птахів з Червоної книги України: ходуличник *Himantopus himantopus* (25 пар), пісочник морський *Charadrius alexandrinus* (20 пар), кулик-сорока *Haematopus ostralegus* (6 пар), казарка червоноголова *Rufibrenta ruficollis* (2,5 тис. ос.) та ін. Місцями сезонних скупчень водно-болотних птахів (до 120 тис. особин) є власне озера та прилеглі до них агроценози. У міграційних скупченнях найчастіше та у найбільшій кількості представлені гуска білолоба *Anser albifrons* (50 тис. особин), крижень *Anas platyrhynchos* (25 тис. ос.), чернь червоноголова *Aythya ferina* (20 тис. ос.), мартин жовтоногий *Larus cachinnans* (18 тис. ос.), побережник чорногрудий *Calidris alpina* (5,5 тис. ос.), лебідь-шипун *Cygnus olor* (1150 ос.), шилодзьобка *Recurvirostra avosetta* (1,3 тис. ос.).

Рептилії: черепаха болотна *Emys orbicularis*. Амфібії: ропуха зелена *Bufo viridis*.

Соціальні та культурні цінності: Тузлівська система озер є важливою для екологічної освіти, рекреації та наукових досліджень. Це традиційне місце рибальства та відпочинку для місцевих жителів.

Землеволодіння: ВБУ: державна та колективна форми власності. Прилеглі землі: державна, колективна та приватна форми власності на землю.

Поточне землекористування: ВБУ: практикуються, але лімітуються та контролюються такі види природокористування, як лов кефалі та камбали, рекреація, добування солі тощо. Прилеглі землі: поширені згадані вище форми природокористування, а також традиційне сільське господарство (вівчарство, виноградарство, іригація тощо). Через збільшення замулення озер туризм та рекреація деградують.

Чинники (минулі, сучасні або потенційні), несприятливі для угіддя, в т. ч. зміни у природокористуванні або проекти розвитку: Оскільки зараз лимани не мають прямого сполучення з морем, рівень води в них переважно залежить від атмосферних опадів та стічних сільськогосподарських вод. Така ситуація призводить до замулення озер та евтрофікації (заростання водоростями), а також іноді спричиняє загибель риби. Внаслідок масового випасання худоби деградують рослинні угруповання.

Вжиті природоохоронні заходи: Рамсарське угіддя (3UA005). У верхній частині Алібейського лиману та біля с. Трихатки було створено мисливські угіддя. Використання природних ресурсів у межах ВБУ лімітується та контролюється.

Запропоновані, але ще не виконані природоохоронні заходи: Комплекс включено до списку об'єктів, запропонованих для створення заповідних територій.

Проведені наукові дослідження: Науковці НАН України та Одеського національного університету ім. І. І. Мечнікова планують провести екологічні та бальнеологічні дослідження.

Сучасний стан екологічної освіти, просвіти, інформування та виховання: Обмежені навчанням у загальноосвітніх школах. Планується провести тренінги в рамках програми Дунайського біосферного заповідника.

Сучасний стан рекреації і туризму: Через малу глибину та мулисте дно водойми мало використовуються туристами та відпочиваючими з інших регіонів України.

Юрисдикція: За охорону угіддя відповідають землекористувачі (організації, установи, громадяни) та місцева адміністрація. Державний контроль у галузі охорони природи здійснює Державне управління екобезпеки в Одеській області.

Орган управління ВБУ: Державне управління екології та природних ресурсів в Одеській області. Адреса: вул. Канатна, 83, Одеса, 65107, тел: (0482) 28-38-72, e-mail: steibs@te.net.ua.

Джерела інформації:

1) Стеценко М. П., Парчук Г. В., Клестов М. Л., Осипова М. О., Мельничук Г. О., Андрієвська О. Л. Водно-болотні угіддя України: Інформаційні матеріали / Під ред. М. П. Стеценка. – Київ, 1999.

2) Directory of Azov-Black Sea Coastal Wetlands: Revised and updated / Ed. by Gennadiy Marushevsky. – Kyiv: Wetlands International, 2003. – 235 pp., 81 maps.